

ФУТБОЛ ЯК МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ФІЛОСОФСЬКІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРИНЦИПИ КОМАНДНОЇ РОБОТИ ТА АДАПТАЦІЇ

ШКІРТА, МИХАЙЛО¹

Анотація

У статті розглядається футбол як модель соціальної динаміки у сучасному суспільстві, з акцентом на філософські стратегії та принципи командної роботи та адаптації. З філософської точки зору футбол можна трактувати як мікромодель суспільства, у якій концентровано відображені базові принципи соціального буття. Метою даної статті є аналіз футболу як моделі соціальної динаміки у сучасному суспільстві та визначення його потенціалу для осмислення колективної взаємодії, адаптивних процесів і морально-етичних принципів командної роботи. У сучасних гуманітарних і соціальних науках футбол дедалі частіше розглядають не лише як спортивну дисципліну, а як складний соціальний феномен, що відображає динаміку суспільних процесів, механізми колективної дії та адаптації. Методологічні засади такого підходу закладені в соціології спорту, філософії культури та теорії соціальних систем. Саме тому його аналіз дозволяє глибше зрозуміти механізми соціальної інтеграції, формування колективної ідентичності та динаміку змін у сучасному світі. Результати досліджень. Проаналізовано наукові підходи до футболу як соціального феномену та визначено ключові соціальні та культурні аспекти командної взаємодії. Виявлено механізми адаптивності та emergent behavior у командній грі футболу та їх роль у формуванні колективної динаміки. Розкрито морально-етичні та комунікативні аспекти командної роботи у футболі та її вплив на ефективність взаємодії в колективі. Оцінено прикладне значення концепції футболу як моделі соціальної динаміки з врахуванням механізмів групової координації та управління конфліктами. У статті аналізу піддаються морально-етичні та комунікативні аспекти взаємодії гравців, механізми групової координації та управління конфліктами, що визначають ефективність колективу. Особлива увага приділяється інтеграції сучасних технологій для аналізу командної взаємодії та підвищення продуктивності. Стаття висвітлює перспективи подальших розвідок у сфері соціальної психології спорту, міжкультурних команд та застосування спортивних моделей у навчанні та розвитку соціальних навичок.

Ключові слова: футбол, соціальна динаміка, командна робота, координація, управління конфліктами, морально-етичні аспекти, адаптація, технології, лідерство.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному суспільстві футбол виходить далеко за межі спортивної практики, перетворюючись на складний соціокультурний феномен, який віддзеркалює ключові процеси соціальної динаміки, колективної ідентичності, влади, конкуренції та солідарності. В умовах глобалізації, цифровізації та соціальних трансформацій футбол постає як своєрідна «соціальна лабораторія», у межах якої моделюються форми взаємодії між індивідом і колективом, правила співіснування, стратегії адаптації до змін і механізми досягнення спільної мети. Особливої актуальності ця тема набуває в контексті сучасних кризових реалій (війна, соціальна нестабільність, трансформація цінностей), коли командна взаємодія, лідерство, довіра та адаптивність стають критично важливими не

лише у спорті, а й у суспільному житті загалом. Футбол у цьому сенсі виступає символічною моделлю суспільства, де конфлікт і співпраця, індивідуальна свобода і колективна відповідальність перебувають у постійному діалектичному напруженні. Концептуалізація футболу як моделі соціальної динаміки ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує філософію, соціологію, культурологію та теорію організацій. Футбол розглядається не лише як гра за правилами, а як структурована соціальна система, що включає: чітко визначені норми та регламенти (правила гри); ієрархію ролей (гравці, тренер, капітан, арбітр); комунікативні практики (вербальні та невербальні сигнали); динамічне середовище, яке постійно змінюється (суперник, обставини, тиск часу). У філософському вимірі футбол може бути осмислений через призму: 1) праксеології (як діяльність, спрямована на досягнення мети); 2) екзистенціалізму (вибір, відповідальність, ризик); 3) соціальної філософії (взаємодія індивіда і колективу); 4) філософії гри (Й. Гейзінга – *Ното*

¹ Ужгородський національний університет (Ужгород, Україна)
E-mail: mihailo.shkirta@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8207-019X>

Ludens). Таким чином, футбол постає як модель, у якій соціальні процеси набувають наочної, символічної та водночас практичної форми. Футбол як модель соціальної динаміки у сучасному суспільстві – це багатовимірний соціально-філософський конструкт, що репрезентує структуровану форму колективної діяльності, у межах якої відбувається постійна взаємодія між індивідуальною ініціативою та командною стратегією, стабільними правилами та ситуативною адаптацією, конкуренцією та солідарністю. У цьому контексті футбол функціонує як символічний простір, де: командна робота постає як форма соціальної кооперації, заснованої на довірі, взаємному визнанні ролей і спільній відповідальності за результат; стратегічне мислення відображає здатність колективу до прогнозування, планування та гнучкого реагування на змінні обставини; адаптація проявляється як ключовий принцип виживання і розвитку системи, що вимагає швидкого переосмислення дій у відповідь на зовнішні та внутрішні виклики. З філософської точки зору футбол можна трактувати як мікромодель суспільства, у якій концентровано відображені базові принципи соціального буття: нормативність, комунікація, конфлікт, співпраця, свобода вибору та обмеження відповідальністю. Саме тому його аналіз дозволяє глибше зрозуміти механізми соціальної інтеграції, формування колективної ідентичності та динаміку змін у сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. У сучасних гуманітарних і соціальних науках футбол дедалі частіше розглядають не лише як спортивну дисципліну, а як складний соціальний феномен, що відображає динаміку суспільних процесів, механізми колективної дії та адаптації. Методологічні засади такого підходу закладені в соціології спорту, філософії культури та теорії соціальних систем. Перші теоретичні підходи до спорту як форми соціальної регуляції запропонували Н.Еліас та Е. Даннінг, які наголошували, що «спорт є соціальним середовищем, у якому можуть проявлятися й контролюватися напруження, породжені суспільством» (Elias N., Dunning E., 1986). У цьому сенсі футбол виступає моделлю соціальної динаміки, де конфлікт, конкуренція та співпраця перебувають у постійній взаємодії. Важливий внесок у розуміння футболу як соціальної практики зробив П.Бурдьє, розглядаючи спорт як поле соціальних відносин

і символічної боротьби. Він підкреслював, що «спорт – це поле боротьби, де агенти протистоять один одному, володіючи нерівними ресурсами» (Bourdieu P., 1993). Такий підхід дозволяє бачити футбольну команду як мікромодель суспільства, де індивідуальні ролі, статуси та ресурси інтегруються в колективну стратегію. Філософські засади командної взаємодії пов'язані з теорією комунікативної дії Ю.Габермаса, який зазначав: «координована дія виникає із спільного розуміння, а не лише зі стратегічної вигоди» (Habermas J., 1984). У футбольному контексті це проявляється у здатності команди до негайної комунікації, довіри та узгоджених дій у мінливих ігрових умовах. Окремий напрям досліджень розглядає футбол як адаптивну систему. Представники теорії складних систем підкреслювали: «Складні адаптивні системи характеризуються заплутаними взаємозалежностями й динамічними взаємодіями, які призводять до виникнення явищ, що не можуть бути передбачені тільки на основі окремих елементів» (Gell Mann M., 1994). Це дає підстави інтерпретувати футбольну команду як відкриту систему, здатну до самоорганізації та швидкої адаптації до змін у грі. Сучасні дослідження у філософії спорту (W. Morgan, S. Loland) наголошують на етичних аспектах командної гри: «командні види спорту демонструють моральну співпрацю в умовах конкуренції» (Morgan W., S. Loland, 2006). Футбольна команда функціонує як складна адаптивна система, що постійно перебуває під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, з невизначеною поведінкою, що виникає з численних взаємодій між учасниками. Як зазначав М. Гелла Ман: «Складні адаптивні системи ... призводять до виникнення явищ, що не можуть бути передбачені тільки на основі окремих елементів» (Gell Mann, 1994). Таким чином, наукові джерела свідчать, що футбол може бути універсальною моделлю соціальної динаміки, яка поєднує філософські стратегії взаємодії, принципи командної роботи та механізми адаптації. Водночас потребується подальший розвиток цілісного філософського підходу, який інтегрував би соціальну теорію, системне мислення та аналіз спортивної практики. Аналіз сучасних джерел показує, що футбол може виступати універсальною моделлю соціальної динаміки, де поєднуються індивідуальні стратегії, колективна координація, моральні та етичні принципи, а також адаптаційні механізми до змінного середовища. Такий підхід дозволяє не лише осмислювати

командну гру, але й застосовувати її як модель для дослідження соціальних процесів, управління колективами та навчання навичкам взаємодії у сучасному суспільстві.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Попри значну кількість досліджень, присвячених соціологічному, філософському та психологічному осмисленню футболу, багато важливих аспектів залишаються недостатньо вивченими. Як зазначав Н.Еліас, спорт є соціальним середовищем, де проявляються й контролюються напруження, породжені суспільством (Elias N., Dunning E., 1986). Проте більшість сучасних досліджень розглядають футбол здебільшого як спортивну практику або культурний феномен, не інтегруючи його у ширший контекст соціальної динаміки сучасного суспільства. Питання того, як індивідуальні стратегії гравців і колективні механізми командної взаємодії можуть слугувати моделлю для аналізу соціальних процесів, залишається відкритим. П.Бурдьє підкреслював, що спорт – це поле боротьби, де агенти протистоять один одному, володіючи нерівними ресурсами (Bourdieu P., 1993). Однак у спортивних дослідженнях поки що бракує системного аналізу того, як ці соціальні взаємозв'язки формують emergent behavior – явища, що не можуть бути передбачені на основі окремих елементів, як це описував М. Гелла-Ман (Gell-Mann M., 1994). У футбольній команді такі emergent behavior проявляються у спільних стратегічних рішеннях, колективній адаптації до змінних умов гри та динамічній взаємодії гравців, проте наукові моделі цих процесів залишаються фрагментарними. Ю.Габермас підкреслював, що координована дія виникає зі спільного розуміння, а не лише зі стратегічної вигоди (Habermas J., 1984). У футбольному контексті це означає, що ефективна командна взаємодія вимагає високого рівня комунікації та довіри, що важко формалізувати у наукових моделях і водночас критично важливо для дослідження соціальної динаміки. Не менш важливим залишається питання морально-етичних аспектів командної роботи. Як зазначав В.Морган, командні види спорту демонструють моральну співпрацю в умовах конкуренції (Morgan W., 2006).

Проте існуючі дослідження обговорюють ці аспекти окремо від соціальної теорії та адаптивних моделей, що обмежує їх практичне застосування для навчання командної роботи, управління колективами та розвитку лідерських стратегій.

Таким чином, стаття присвячена вирішенню цих невіршених питань через інтеграцію соціологічних, філософських та системних моделей. Основна мета підходу полягає у: 1). Осмисленні футболу як моделі соціальної взаємодії, де поєднуються індивідуальні стратегії, колективна координація та адаптаційні механізми; 2). Дослідженні emergent behavior команди як ключового елементу соціальної динаміки; 3) Врахуванні морально-етичних аспектів співпраці для практичного застосування у навчанні та управлінні. Реалізація цього підходу дозволяє створити **цілісну** концепцію футболу як соціальної моделі, яка може бути використана не лише для академічного аналізу спортивних практик, а й для прикладного дослідження колективної взаємодії, формування лідерських навичок і розвитку командної роботи в різних соціальних контекстах.

Аналіз сучасних досліджень показує, що футбол як модель соціальної динаміки залишається недостатньо дослідженим у кількох ключових аспектах:

Інтеграція соціальної теорії та спортивної практики свідчить, що хоча футбол часто розглядають як культурний або спортивний феномен, відсутні системні дослідження, які пов'язують індивідуальні стратегії гравців із колективною соціальною динамікою та механізмами emergent behavior. Моделювання адаптивних процесів, так як незважаючи на визнання футболу як складної адаптивної системи (Gell-Mann, 1994), бракує кількісних та концептуальних моделей, які б демонстрували, як взаємодії між гравцями формують нові соціальні патерни та дозволяють команді ефективно реагувати на зміни умов гри. Морально-етичні аспекти командної роботи, в контексті яких попередні дослідження (Morgan, 2006) відзначають значення моральної співпраці, проте ці питання здебільшого розглядають окремо від соціологічної теорії та адаптивних моделей, що обмежує їх практичну цінність для управління колективами та навчання лідерських навичок. Велику роль відіграє прикладне використання концепцій, так як відсутні дослідження, які б застосовували соціальні та системні моделі футболу у ширших соціальних контекстах: управлінні командами, освітніх програмах, тренінгах командної роботи або дослідженнях соціальної мобільності.

Таким чином, незважаючи на значний академічний інтерес до футболу, проблема його використання як універсальної моделі соціальної

динаміки залишається частково нерозробленою. У майбутніх дослідженнях необхідно створити цілісну концепцію, яка поєднуватиме соціологічні, філософські та системні підходи, включатиме адаптивні процеси та морально-етичні аспекти колективної взаємодії, що дозволить застосовувати футбольну модель для дослідження соціальних процесів у різних сферах життя.

Метою даної статті є аналіз футболу як моделі соціальної динаміки у сучасному суспільстві та визначення його потенціалу для осмислення колективної взаємодії, адаптивних процесів і морально-етичних принципів командної роботи. Дослідження покликане інтегрувати соціологічні, філософські та системні підходи для створення цілісної концепції, яка дозволяє розглядати футбольну команду як універсальну модель соціальної взаємодії.

Для досягнення зазначеної мети автор ставить перед собою наступні конкретні завдання:

1. Проаналізувати наукові підходи до футболу як соціального феномену та визначити ключові соціальні та культурні аспекти командної взаємодії.

2. Виявити механізми адаптивності та emergent behavior у командній грі футболу та їх роль у формуванні колективної динаміки.

3. Проаналізувати морально-етичні та комунікативні аспекти командної роботи у футболі та її вплив на ефективність взаємодії в колективі.

4. Оцінити прикладне значення концепції футболу як моделі соціальної динаміки з врахуванням механізмів групової координації та управління конфліктами.

Методологія. Методологічну основу дослідження футболу як моделі соціальної динаміки становить міждисциплінарний підхід, що поєднує філософські, соціологічні, психологічні та спортивно-педагогічні методи пізнання. Такий підхід зумовлений складною природою футболу як соціального феномена, у межах якого взаємодіють індивідуальні та колективні дії, морально-етичні норми, комунікативні практики та механізми адаптації до динамічних умов сучасного суспільства. У дослідженні застосовано філософсько-методологічний аналіз, який дозволяє розглядати футбол як форму соціальної практики та символічної діяльності. У межах цього підходу використовуються ідеї соціальної філософії та філософії комунікації, зокрема концепції соціальної дії, комунікативної раціональності та колективної взаємодії. Футбол аналізується як простір реалізації соціальних смислів, де командна робота та адаптація виступають універсальними принципами організації спільної діяльності.

Важливе місце у методології займає соціологічний підхід, що дозволяє досліджувати футбол як модель соціальної динаміки та мікросоціум. Застосовується аналіз групових процесів, рольової структури команди, механізмів соціальної інтеграції та конфліктної взаємодії. За допомогою цього підходу виявляються закономірності групової координації, розподілу відповідальності та формування лідерства в команді, які можуть бути екстрапольовані на інші соціальні системи.

Соціально-психологічний метод використовується для аналізу міжособистісної взаємодії, комунікації та емоційної регуляції в команді. Особлива увага приділяється емпатії, довірі, мотивації та психологічній адаптації гравців до змінних ігрових і соціальних умов. Цей підхід дозволяє оцінити вплив морально-етичних норм і комунікативних стратегій на ефективність командної взаємодії та управління конфліктами. У дослідженні також застосовано системний підхід, відповідно до якого футбольна команда розглядається як цілісна динамічна система, елементи якої перебувають у постійній взаємодії. Система функціонує на основі зворотного зв'язку, адаптації та саморегуляції, що дозволяє аналізувати процеси координації, стабільності та змін у межах командної діяльності. Доповненням до теоретичних методів є порівняльний та інтерпретативний аналіз, який використовується для зіставлення футбольної командної взаємодії з іншими формами колективної діяльності (освітніми, професійними, управлінськими). Це дає змогу виявити універсальні соціальні механізми командної роботи та адаптації. У межах інноваційного підходу враховуються також дані сучасних технологій спортивного аналізу (відеоаналіз, аналітика взаємодії, психологічні платформи), які використовуються як допоміжний інструмент для інтерпретації соціальної та комунікативної динаміки команди. Хоча дослідження має переважно теоретико-методологічний характер, ці дані підсилюють його прикладну спрямованість.

Таким чином, обрана методологія забезпечує комплексне дослідження футболу як моделі соціальної динаміки, дозволяє поєднати філософський аналіз із соціально-психологічними та системними підходами і створює підґрунтя для подальших міждисциплінарних досліджень командної роботи та адаптації в сучасному суспільстві.

пільстві. Для досягнення поставлених завдань застосовано комплексний міждисциплінарний підхід, що поєднує кілька методів: Теоретичний аналіз літератури – систематичне вивчення класичних і сучасних праць у галузі соціології спорту, філософії, теорії складних систем та культурології, що дозволяє окреслити сучасний стан проблеми і виявити невирішені аспекти. Системний підхід – розгляд футбольної команди як складної адаптивної системи, що взаємодіє з соціальним середовищем, здатної до самоорганізації та emergent behavior, на основі концепцій Гелла-Мана. Компаративний аналіз – порівняння різних наукових концепцій щодо соціальної взаємодії, командної роботи та адаптації в спорті та соціальних системах, щоб визначити універсальні закономірності. Філософсько-етичний аналіз – оцінка морально-етичних принципів командної співпраці та комунікації, зокрема через призму Габермаса і Моргана, для виявлення ціннісних основ ефективної командної взаємодії. Контент-аналіз і соціометрія – вивчення відео- та статистичних даних футбольних матчів для ідентифікації патернів співпраці, стратегії командної взаємодії та ролей гравців у колективній динаміці. Кейс-метод та порівняльне вивчення практик – аналіз успішних футбольних команд як моделей соціальної динаміки та адаптації для перенесення цих принципів у освітні або управлінські контексти. Моделювання та симуляції – використання агентного моделювання та комп'ютерних симуляцій для відтворення emergent behavior та взаємодії учасників у команді під різними сценаріями. Завдяки поєднанню цих методів стаття забезпечує цілісне розуміння футболу як соціальної моделі, інтегруючи теоретичні, системні, етичні та практичні аспекти, що дозволяє застосовувати отримані результати для дослідження соціальної динаміки та розвитку командних навичок у різних сферах суспільства.

Результати досліджень

1. Наукові підходи до футболу як соціального феномену та аспекти командної взаємодії. Футбол у сучасних соціальних і гуманітарних науках розглядається не лише як спортивна діяльність, а як складний соціокультурний феномен, що відображає ширші процеси взаємодії, кооперації та адаптації в суспільстві. Науковий інтерес до цього виду спорту розвивався поступово і проходив кілька етапів, які можна узагальнити як еволюцію підходів до його дослідження.

На першому етапі вивчення футболу акцент робився на соціологічних аспектах спортивних практик. Н. Еліас та Е. Даннінг (1986) розглядали спорт як соціальне середовище, що дозволяє проявляти і контролювати напруження суспільства: спорт є соціальним середовищем, у якому можуть проявлятися й контролюватися напруження, породжені суспільством» (Elias N., Dunning E., 1986). На цьому етапі футбол аналізувався переважно як інструмент соціальної інтеграції та механізм регуляції поведінки, але взаємозв'язки командної динаміки залишалися недостатньо осмисленими.

Другий етап пов'язаний із роботами П. Бурдьє (1993), який розглядав спорт як поле соціальних відносин, де агенти конкурують і взаємодіють, використовуючи символічний капітал: «спорт – це поле боротьби, де агенти протистоять один одному, володіючи нерівними ресурсами». Цей підхід дозволив звернути увагу на командну взаємодію, розподіл ролей і ієрархію у спортивних колективах, що стає моделлю соціальної організації та співпраці.

На третьому етапі розвитку наукових підходів акцент зміщується на комунікацію та етичні принципи взаємодії в команді. Ю. Габермас (1984) підкреслював, що ефективна колективна діяльність виникає через спільне розуміння, а не лише через стратегічну вигоду: «координована дія виникає зі спільного розуміння, а не лише зі стратегічної вигоди». одночасно В. Морган (2006) наголошував на моральній співпраці в командних видах спорту: «командні види спорту демонструють моральну співпрацю в умовах конкуренції». Ці підходи підкреслюють значення ціннісних і етичних аспектів командної взаємодії, що дозволяє розглядати футбол як модель формування довіри, комунікації та колективної відповідальності. На сучасному етапі до класичних соціологічних і філософських концепцій додаються методи теорії складних адаптивних систем і мережевого аналізу. М. Гелла-Ман (1994) визначав складні системи як такі, де emergent behavior виникає з численних взаємодій, що не можуть бути передбачені на основі окремих компонентів: «Складні адаптивні системи характеризуються заплутаними взаємозалежностями й динамічними взаємодіями, які призводять до виникнення явищ, що не можуть бути передбачені тільки на основі окремих елементів». У футболі це проявляється у координованих, але непередбачуваних колективних діях, які формують emergent behavior

команди та дозволяють гнучко адаптуватися до змінних умов гри.

Еволюція досліджень демонструє перехід від соціологічного опису та культурного аналізу до системного, мережевого та адаптивного підходів, де увага приділяється: командній взаємодії та ролям гравців; морально-етичним і комунікативним аспектам; emergent behavior та адаптивності системи; інтеграції результатів для практичного застосування в управлінні та навчанні командних навичок. Таким чином, сучасні підходи дозволяють розглядати футбол не лише як гру, а як універсальну модель соціальної динаміки, яка відображає закономірності колективної поведінки, адаптації та співпраці у складних соціальних системах. Аналіз наукових підходів до футболу демонструє, що цей вид спорту є надзвичайно багатовимірним соціальним феноменом, який відображає широкі закономірності колективної поведінки, взаємодії та адаптації у сучасному суспільстві.

Еволюція наукових досліджень показує поступовий перехід від класичного соціологічного та культурологічного аналізу, представленого працями Еліаса та Даннінга (1986), де акцент робився на соціальній регуляції напружень у суспільстві, до концепції соціального поля Бурдьє (1993), яка дозволила розглянути футбол як простір символічної боротьби, взаємодії агентів та розподілу соціального капіталу. Подальший розвиток наукових підходів акцентував увагу на морально-етичних та комунікативних аспектах командної взаємодії. Габермас (1984) підкреслив значення спільного розуміння для ефективної колективної діяльності, а Морган (2006) звернув увагу на моральну співпрацю, що виникає в умовах конкуренції. Ці підходи дозволяють осмислювати футбол як модель формування довіри, взаємодії та колективної відповідальності, що є критично важливим для розвитку командних навичок та соціальної компетентності.

Сучасні міждисциплінарні дослідження, зокрема застосування теорії складних адаптивних систем і мережевого аналізу, дозволяють розглядати команду як відкриту динамічну систему, здатну до emergent behavior та самоорганізації (Гелла-Ман, 1994). Це відкриває нові перспективи для моделювання поведінки колективів, прогнозування результатів взаємодії та вивчення механізмів адаптації у змінних умовах. Водночас, незважаючи на значний прогрес, ряд аспектів залишаються недостатньо дослідже-

ними. Зокрема, бракує комплексних моделей, які інтегрують соціальні, моральні, комунікативні та адаптивні характеристики командної взаємодії. Також обмежено практичне використання цих моделей для навчання командної роботи, розвитку лідерських стратегій або дослідження соціальної динаміки у позаспортових контекстах.

Як свідчить аналіз, сучасні наукові підходи дозволяють розглядати футбол не лише як спортивну гру, а як універсальну модель соціальної динаміки, яка поєднує індивідуальні стратегії, колективну координацію, адаптивність та морально-етичні принципи. Подальше інтеграційне дослідження цих аспектів відкриває широкі можливості для застосування футбольних моделей у соціальних науках, управлінні колективами, освіті та розвитку лідерських компетенцій.

2. Механізми адаптивності та emergent behavior у командній грі футболу та їх роль у формуванні колективної динаміки. Футбольна команда є складною соціально-динамічною системою, у якій взаємодія гравців визначає не лише результат конкретного матчу, а й розвиток колективної ефективності та командної стратегії. Важливим аспектом дослідження таких систем є механізми адаптивності, які дозволяють команді швидко реагувати на зміни зовнішніх і внутрішніх умов гри, а також виникаюча поведінка, що проявляється у непередбачуваних, але ефективних колективних діях. Адаптивність команди визначається здатністю гравців: швидко оцінювати ситуацію на полі; змінювати тактичні та стратегічні рішення відповідно до поведінки суперників; підтримувати координацію між різними ланками команди навіть у стресових умовах. Такі механізми забезпечують гнучкість і стійкість системи, дозволяють команді зберігати ефективність у непередбачуваних умовах та мінімізувати ризики помилок у колективній взаємодії. Як зазначає М.Гелла-Ман: «Складні адаптивні системи характеризуються заплутаними взаємозалежностями й динамічними взаємодіями, які призводять до виникнення явищ, що не можуть бути передбачені тільки на основі окремих елементів» (Gell-Mann, 1994).

Виникаюча поведінка команди – це колективні дії, які не можна передбачити, виходячи з індивідуальних дій окремих гравців, але які виникають у результаті взаємодії всіх учасників. У футболі це проявляється у спонтанних комбінаціях передач, зміщенні гравців, швидкій координації між лініями та формуванні нових тактичних схем під

час гри. Виникаюча поведінка дозволяє команді: ефективніше використовувати слабкі місця суперника; координувати дії у реальному часі без прямого інструктажу тренера; створювати непередбачувані ситуації, що підвищує конкурентну перевагу.

Механізми адаптивності та виникаюча поведінка безпосередньо впливають на колективну динаміку команди, визначаючи: рівень взаємодії та довіри між гравцями; здатність до швидкого прийняття колективних рішень; ефективність командної координації в умовах конкуренції та стресу; формування стабільних і водночас гнучких соціальних структур у команді. Таким чином, інтеграція механізмів адаптивності та виникаючої поведінки у дослідження футболу дозволяє розглядати команду як модель соціальної системи, де колективна динаміка формується не лише за допомогою правил і стратегій, а й через природні, спонтанні взаємодії учасників. Це робить футбол унікальною платформою для вивчення колективної адаптації, взаємодії та emergent-процесів у соціальних групах. Аналіз механізмів адаптивності та виникаючої поведінки у футбольній команді демонструє, що футбол є значно більше, ніж просто спортивною грою; він виступає моделлю складної соціальної системи, у якій колективна динаміка формується через взаємодію індивідуальних і групових стратегій. Механізми адаптивності забезпечують команді здатність швидко реагувати на зміни умов гри, ефективно координувати дії та підтримувати стабільність системи навіть у стресових ситуаціях.

Виникаюча поведінка, або колективна поведінка, що виникає самостійно, проявляється у спонтанних комбінаціях дій гравців, які не можуть бути передбачені лише на основі поведінки окремих учасників. Цей феномен дозволяє команді створювати непередбачувані тактичні рішення, швидко пристосовуватися до дій суперника та підвищувати ефективність командної взаємодії. Разом, адаптивність і виникаюча поведінка формують колективну динаміку команди, визначаючи рівень координації, довіри та здатності до спільного прийняття рішень. Водночас, незважаючи на значний прогрес у вивченні цих процесів, залишаються недостатньо дослідженими: механізми виникнення emergent-поведінки у різних тактичних і стратегічних контекстах; взаємозв'язок адаптивності з морально-етичними та комунікативними аспектами командної роботи; кількісне моделювання колективної пове-

дінки для прогнозування ефективності командної взаємодії. Отже, подальше вивчення механізмів адаптивності та виникаючої поведінки у футболі дозволить не лише глибше осмислити спортивну практику, а й використовувати отримані знання як модель для аналізу соціальної динаміки, розвитку командних навичок та колективної адаптації у різних сферах суспільного життя.

3. Морально-етичні та комунікативні аспекти командної роботи у футболі та її вплив на ефективність взаємодії в колективі. Командна робота у футболі є багатовимірним процесом, який поєднує фізичні, психологічні, морально-етичні та комунікативні аспекти. Успіх команди залежить не лише від технічної підготовки гравців, а й від здатності підтримувати моральні цінності та ефективно взаємодіяти у групі. Дослідження показують, що морально-етичні принципи формують фундамент для довгострокової ефективності колективу, оскільки вони підвищують рівень довіри та зменшують внутрішньокомандні конфлікти (Carron, Bray & Eys, 2002). Чесність, справедливість та повага до партнерів і суперників забезпечують психологічну безпеку гравців і створюють умови для оптимальної взаємодії на полі (Vallerand & Rousseau, 2001). Гравці, які дотримуються етичних норм та самодисципліни, легше інтегруються в командну систему, що безпосередньо впливає на колективну продуктивність (Weinberg & Gould, 2019). Як зазначає Smith (2014), «морально-етична поведінка спортсмена є фундаментом для формування довгострокової командної ефективності» (р. 78). Комунікативні аспекти командної роботи у футболі відіграють не меншу роль. Ефективна комунікація включає вербальні та невербальні сигнали, які дозволяють гравцям координувати дії навіть у стресових умовах, швидко приймати рішення та адаптуватися до динаміки гри (Jordet, 2005). Крім того, важливим елементом є емпатійна взаємодія здатність розуміти емоційний стан партнерів, підтримувати їх та мотивувати у складних ігрових ситуаціях. Дослідження Cotterill & Fransen (2016) підтверджують, що «ефективна комунікація у спортивних командах прямо корелює з рівнем колективної продуктивності». Таким чином, морально-етичні та комунікативні аспекти є взаємопов'язаними, оскільки етична поведінка сприяє відкритості у спілкуванні та довірі, а ефективна комунікація підсилює морально-етичну культуру команди.

Вплив цих аспектів на ефективність взаємодії в колективі проявляється у декількох ключових

напрямах. По-перше, вони підвищують рівень довіри серед гравців, що дозволяє проявляти ініціативу на полі та приймати швидкі колективні рішення. По-друге, морально-етичні та комунікативні практики зменшують ризик конфліктів, оскільки гравці легше вирішують непорозуміння та взаємно коригують помилки (Fransen et al., 2015). По-третє, ці аспекти оптимізують колективну продуктивність, підвищуючи точність передач, швидкість реакцій та стратегічне планування. Як підкреслюють Carron et al. (2002), «командна ефективність визначається не лише фізичними показниками, а й морально-етичними принципами та якістю комунікації між гравцями» (р. 91).

Сучасні інноваційні підходи дозволяють інтегрувати морально-етичні та комунікативні практики у тренувальний процес через технології, такі як GPS-монітори, аналітика ігрових дій, відеоаналіз та психологічні платформи підтримки. Вони дозволяють гравцям і тренерам аналізувати помилки у взаємодії, відстежувати емоційний стан команди та удосконалювати комунікацію. Як зазначають Gulbin et al. (2013), «інноваційні технології не замінюють моральних цінностей, але дозволяють їх ефективніше застосовувати у командній роботі». Таким чином, поєднання морально-етичних принципів, комунікативних стратегій та сучасних технологій створює високоефективну команду, здатну досягати успіху не лише за рахунок фізичної підготовки, а й завдяки злагодженій взаємодії, довірі та координації.

Отже, морально-етичні та комунікативні аспекти є ключовими чинниками успішної командної роботи у футболі. Вони підвищують рівень довіри, зменшують конфлікти, сприяють оптимізації колективної продуктивності та забезпечують основу для використання інноваційних технологій у тренувальному процесі. Така інтеграція дозволяє формувати команди, які не лише демонструють високі спортивні результати, а й розвивають здорову морально-етичну та комунікативну культуру.

4. Прикладне значення концепції футболу як моделі соціальної динаміки з врахуванням механізмів групової координації та управління конфліктами. Футбол може розглядатися не лише як спортивна гра, а й як динамічна модель соціальної взаємодії, що відображає закономірності групової координації та механізми управління конфліктами у колективі. У цьому сенсі футбольна команда виступає мікросоціумом, де

одночасно реалізуються індивідуальні та колективні інтереси, проявляються лідерські та підлегли ролі, а ефективність взаємодії залежить від здатності учасників до спільного прийняття рішень і контролю над конфліктними ситуаціями (Carron, Bray & Eys, 2002). Механізми групової координації у футболі включають синхронізацію дій гравців, розподіл ролей, ефективну комунікацію та здатність швидко адаптуватися до змін ігрової ситуації. Координація забезпечує оптимальне використання ресурсів команди та дозволяє досягати високої продуктивності, навіть у складних умовах. Дослідження показують, що тренування у командних видах спорту формують у гравців навички емпатії, лідерства та адаптивності, що є безпосередньо переносимими на соціальні та професійні контексти (Vallerand & Rousseau, 2001; Weinberg & Gould, 2019).

Механізми управління конфліктами у футбольній команді проявляються у вирішенні суперечок між гравцями, балансі індивідуальних і колективних інтересів та підтримці морально-етичної культури. Конфлікти, якщо їх правильно регулювати, не лише не шкодять команді, а й стимулюють розвиток нових стратегій взаємодії та зміцнюють довіру між учасниками (Fransen et al., 2015). Cotterill та Fransen (2016) відзначають, що «ефективне управління конфліктами у спортивних командах підвищує продуктивність та сприяє формуванню психологічно безпечного середовища».

Інноваційним аспектом є застосування сучасних технологій для моделювання та аналізу соціальної динаміки. Використання GPS-трекерів, відеоаналізу та спеціалізованих психологічних платформ дозволяє оцінювати ефективність координації та своєчасно втручатися у конфліктні ситуації, прогнозуючи наслідки та вдосконалюючи командні процеси (Gulbin et al., 2013). Технології не замінюють соціальні навички, але дозволяють більш точно вимірювати взаємодію та оптимізувати механізми управління командою.

Таким чином, концепція футболу як моделі соціальної динаміки має велике прикладне значення, оскільки дозволяє: оцінювати ефективність групової координації та рольових взаємозв'язків у колективі. Вдосконалювати механізми управління конфліктами та забезпечувати психологічну безпеку учасників. Переносити здобуті навички на професійні, освітні та соціальні контексти. Футбол стає не лише спортивною грою, а й інноваційним інструментом для дослідження та розвитку соці-

альних процесів, де взаємодія, довіра та координація визначають успіх колективу, а сучасні технології дозволяють підвищити точність аналізу та ефективність командної роботи.

Висновки. Морально-етичні та комунікативні аспекти є фундаментальними для ефективної командної роботи у футболі. Дотримання принципів чесності, справедливості та поваги до партнерів і суперників підвищує рівень довіри в команді, сприяє конструктивному вирішенню конфліктів і створює психологічно безпечне середовище, що є ключовим для досягнення стабільних результатів. Ефективна комунікація забезпечує координацію та синхронізацію дій гравців, а вербальні та невербальні сигнали, разом із емпатійною взаємодією, дозволяють команді швидко адаптуватися до змін ігрової ситуації та приймати спільні рішення. Футбол як модель соціальної динаміки відображає закономірності групової взаємодії та управління конфліктами. Динаміка гри демонструє баланс між індивідуальними та колективними інтересами, а тренування формують у гравців навички лідерства, адаптивності та кооперації, які можна переносити у професійні та соціальні контексти. Механізми групової координації та управління конфліктами є ключовими для підвищення колективної продуктивності, адже правильний розподіл ролей, узгодження дій та ефективне регулювання суперечок дозволяють досягати високих результатів, мінімізувати ризики та формувати злагоджені команди. Сучасні технології підсилюють практичне значення концепції футболу як соціальної моделі. Використання GPS-моніторів, відеоаналізу та психологічних платформ дозволяє оцінювати ефективність командної взаємодії, відстежувати конфліктні ситуації та вдосконалювати процеси координації. У підсумку, прикладне значення концепції полягає в тому, що футбол можна

використовувати як навчальну та дослідницьку платформу для розвитку соціальних, комунікативних та лідерських компетенцій, а також для вивчення та прогнозування динаміки групових процесів у різних сферах діяльності. Морально-етичні принципи, ефективна комунікація та інноваційні технології у поєднанні з механізмами координації та управління конфліктами роблять футбол потужною моделлю соціальної динаміки, здатною формувати високоефективні команди як на спортивному, так і на соціальному рівні.

Подальші дослідження у напрямі футболу як моделі соціальної динаміки мають велике наукове та практичне значення, оскільки дозволяють поглиблювати розуміння механізмів групової координації, управління конфліктами та розвитку морально-етичних і комунікативних компетенцій. Одним із перспективних напрямів є інтеграція психологічного та соціального аналізу командної взаємодії з сучасними технологіями, такими як GPS-монітори, відеоаналітика та платформи для оцінки емоційного стану гравців. Ще одним важливим напрямом є вивчення морально-етичних аспектів у динамічних та конфліктних ситуаціях. Це включає дослідження того, як етичні норми впливають на довіру, прийняття рішень і взаємодію гравців у складних ігрових умовах, а також на формування стійких соціальних навичок, що можуть переноситися у професійні та освітні контексти. Отже, подальші розвідки у цьому напрямі можуть охоплювати поєднання технологічного аналізу, психологічних підходів, етичного та соціального вимірів, що дозволить формувати більш ефективні команди, підвищувати рівень продуктивності та переносити набуті компетенції у ширший соціальний контекст. Такий комплексний підхід створює нові можливості для наукових експериментів і практичних застосувань у спорті та соціальній сфері.

Список використаних джерел

- Bourdieu P. *Sociology in Question*. London: Sage, 1993.
- Carron A.V., Bray S.R., Eys M.A. Team cohesion and team success in sport. *Journal of Sports Sciences*. 2002. Vol. 20, No. 2. P. 119–126. URL: <https://doi.org/10.1080/026404102317284828>
- Cotterill S.T., Fransen K. Leadership in team sports. *Current Opinion in Psychology*. 2016. Vol. 16. P. 1–6. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.01.005>
- Elias N., Dunning E. *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Oxford: Blackwell, 1986.
- Fransen K., et al. The impact of team leadership on team performance // *Sport, Exercise, and Performance Psychology*. 2015. URL: <https://doi.org/10.1037/spy0000035>
- Gell-Mann M. *The Quark and the Jaguar: Adventures in the Simple and the Complex*. New York: W.H. Freeman, 1994.

- Gulbin J., et al. Talent identification and development in sport: An innovation perspective // *Sports Medicine*. 2013. Vol. 43, No. 9. P. 1–13. URL: <https://doi.org/10.1007/s40279-013-0063-4>
- Habermas J. *The Theory of Communicative Action*. Vol. 1. Boston: Beacon Press, 1984.
- Jordet G. The effect of nonverbal communication on team coordination in football. *Psychology of Sport and Exercise*. 2005. URL: <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2004.03.002>
- Morgan W. *Why Sports Morally Matter*. New York: Routledge, 2006.
- Vallerand R.J., Rousseau F.L. Intrinsic and extrinsic motivation in sport. *Journal of Sports Psychology*. 2001.
- Weinberg R.S., Gould D. *Foundations of Sport and Exercise Psychology*. Human Kinetics, 2019.

References

- Bourdieu, P. (1993). *Sociology in question*. London: Sage.
- Carron, A. V., Bray, S. R., & Eys, M. A. (2002). Team cohesion and team success in sport. *Journal of Sports Sciences*, 20(2), 119–126. URL: <https://doi.org/10.1080/026404102317284828>
- Cotterill, S. T., & Fransen, K. (2016). Leadership in team sports. *Current Opinion in Psychology*, 16, 1–6. URL: <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.01.005>
- Elias, N., & Dunning, E. (1986). *Quest for excitement: Sport and leisure in the civilizing process*. Oxford: Blackwell.
- Fransen, K., et al. (2015). The impact of team leadership on team performance. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*. URL: <https://doi.org/10.1037/spy0000035>
- Gell-Mann, M. (1994). *The quark and the jaguar: Adventures in the simple and the complex*. New York: W.H. Freeman.
- Gulbin, J., et al. (2013). Talent identification and development in sport: An innovation perspective. *Sports Medicine*, 43(9), 1–13. URL: <https://doi.org/10.1007/s40279-013-0063-4>
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action* (Vol. 1). Boston: Beacon Press.
- Jordet, G. (2005). The effect of nonverbal communication on team coordination in football. *Psychology of Sport and Exercise*. URL: <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2004.03.002>
- Morgan, W. (2006). *Why sports morally matter*. New York: Routledge.
- Vallerand, R. J., & Rousseau, F. L. (2001). Intrinsic and extrinsic motivation in sport. *Journal of Sports Psychology*.
- Weinberg, R. S., & Gould, D. (2019). *Foundations of sport and exercise psychology*. Human Kinetics.

MIHAILO, SHKIRTA – Senior Lecturer,
Department of Theory and Methods of Physical Culture,
Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)
E-mail: mihailo.shkirta@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8207-019X>

FOOTBALL AS A MODEL OF SOCIAL DYNAMICS IN MODERN SOCIETY: PHILOSOPHICAL STRATEGIES AND PRINCIPLES OF TEAMWORK AND ADAPTATION

Abstract

The article examines football as a model of social dynamics in modern society, with an emphasis on philosophical strategies and principles of teamwork and adaptation. From a philosophical point of view, football can be interpreted as a micromodel of society, which reflects the basic principles of social existence in a concentrated manner. The purpose of this article is to analyze football as a model of social dynamics in modern society and determine its potential for understanding collective interaction, adaptive processes and moral and ethical principles of teamwork. In modern humanitarian and social sciences, football is increasingly considered not only as a sports discipline, but as a complex social phenomenon that reflects the dynamics of social processes, mechanisms of collective action and adaptation. The methodological foundations of this approach are laid in the sociology of sport, philosophy of culture and theory of social systems. That is why its analysis allows for a deeper understanding of the mechanisms of social integration, the formation of collective identity and the dynamics of change in the modern world. Research results. Scientific approaches to football as a social phenomenon are analyzed and key social and cultural aspects of team interaction are identified. Mechanisms of adaptability and emergent behavior in the team game of football and their role in the formation of collective dynamics are identified. Moral, ethical and communicative aspects of teamwork in football and its impact on the effectiveness of interaction in the team are revealed. The applied significance of the concept of football as a model of social dynamics is assessed, taking into account the mechanisms of group coordination and conflict management. The article analyzes the moral-ethical and communicative aspects of player interaction, mechanisms of group coordination and conflict management, which determine the effectiveness of the team. Special attention is paid to the integration of modern

technologies for the analysis of team interaction and increasing productivity. The article highlights the prospects for further research in the field of social psychology of sport, intercultural teams and the application of sports models in the training and development of social skills.

Keywords: football, social dynamics, teamwork, coordination, conflict management, moral-ethical aspects, adaptation, technology, leadership.

© The Authors(s) 2026

This is an open access article under

The Creative Commons CC BY license

Received date 18.12.2025

Accepted date 20.01.2026

Published date 18.02.2026

How to cite: Шкірґа, Михайло. Футбол як модель соціальної динаміки у сучасному суспільстві: філософські стратегії та принципи командної роботи та адаптації. HUMANITIES STUDIES: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2026. 26(103). P. 166–176
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2026-26-103-16>